Írta: Tábori László
2015. március 11. szerda, 09:53 - Módosítás: 2018. április 03. kedd, 19:42

OROSZ ISTVÁN NYOMÁBAN
Búcsújárás Jászladányon I. rész

„Vagynak Országunkban úgymond különb-féle hidég és hév vizek mellyek természet szerént hasznosok. Némelly a vasat rézzé változtattya, némelly a zsugorodott inakat kitágíttya némelly pedig a fekélyes sebeket is meggyógyíttya. De ezektől nagyon különbözik a Tóth Verebélyi pusztán lévő Szent Forrás vize, mert ennek ereje annyira emeltetett, hogy nem egyféle, hanem mindenféle nyavalyát gyógyít, a' mint a feljegyezendő példákból minden okos ember kénytelen megismérni. Nem lehet tagadni itten némák, sánták, bénnák, köszvényesek, tagokban romlottak, hideglelősök és többféle nyavalyások előbbeni ép egészséget nyertek.”

(Szentmihályi Mihály)

1.1 Előszó

Dolgozatom a szülőfalum jelenlegi vallási életével, azon belül bővebben a ladányiak búcsújárásával foglalkozik. Jászladányról több helyre is szerveznek búcsújárást, de ezek közül kiemelkedik Mátraverebély, ahova a falu lakói valószínűleg az 1700-as évek vége óta járnak el Áldozócsütörtökön. A búcsúsok II. világháború befejezése után ezt áttették az ünnep után következő vasárnapra. Amikor még a napján tartották, főleg gyalog mentek a búcsúsok - ezzel is vezekelve bűneikért.

A falu vallásos lakossága csekély kivétellel római katolikus. A reformátusok száma kb. 20-25 főre tehető; ők főleg házasságok révén kerültek a faluba a szomszédos községekből (Jászkisér, Tiszasüly, Szászberek), ritkábban távolabbi településekről. Így a búcsújárás a falu egész lakosságát érinti, illetve érintené. Hiszen ezeken a zarándoklatokon a falunak egy szűk, de jelentős számú lakója vesz részt.

Célom volt összegyűjteni a falu jelenleg is élő búcsújáró szokásait, valamint Mátraverebély-Szenkút történetét. Adatközlőim két kivétellel jászladányi születésűek, Pávay Sándor és Pataky Vidor a falu volt, illetve jelenlegi papjai. Munkamódszereimet úgy választottam meg, hogy a szakirodalom áttanulmányozása mellett az adatközlőkkel történt beszélgetéseket rögzítettem, így lehetőség nyílt arra, hogy az elmondottakat pontosan visszaadhassam.

1.2. A búcsújárás kutatástörténete

A búcsújárás kutatása mai értelemben már a 17.-18. századi gyűjteményes munkákkal megindult, amelyek történeti vagy egyházi törekvésekből készültek. Az első ismert munka ami Magyarország búcsújáró helyeit megemlíti, Wilhelm Gumppenberg tollából született 1655-ben. Könyve az egész világon fellelhető Mária-kegyképekről szól. Gumppenberg hat kegyképet említ meg hazánk területéről. Az első magyarországi keletkezésű munkát Eszterházy Pál írta 1690-ben, melyben 117 – szintén az egész világban fellelhető – kegykép történetének leírását és rézmetszetes ábrázolását adja közre. Ezen a könyvön kívül Eszterházy még több e témához kapcsolódó munkát is kiadott. Fontos megemlíteni azt a 17. század végén született munkát mely Szentiványi Márton jezsuita barát nevéhez kapcsolódik.

A kegyképek tiszteletének fénykora hazánkban a 18. századra esik, és ekkor a kegyhelyek és kegyképek történetével foglalkozó munkák sora jelenik meg. Kiemelkedik közülük Nedeczki Lászlónak a Magyarországon és a hozzá kapcsolódó tartományokban található Mária-kegyképekkel foglalkozó, Kolozsváron írt könyve. [1]

A 18. században rengeteg gyűjteményes munka jelent meg, melyeket felsorolni lehetetlen, sajnos egy részük megsemmisült és csak későbbi művek említése alapján tudunk létezésükről. A 19. század új fejezet nyit a búcsújárás kutatásának a történetében, amikor is az egyházi és a tudományos vonulat eltávolodik egymástól. Fontos megemlíteni ebből a korszakból Jordánszky Elek 1836-os munkáját, amelyben a magyarországi Mária-kegyképeket írja le, többek között a mátraverebélyit is. [2] A század végén több írást közöl az Etnographia a búcsújárás témájában. Gönczi Ferenc arról számol be többek között, hogy „Búcsúra a göcsejiek nagyon szerettek járni. Némelyek a stájerországi Mári-Czellbe s a horvátországi Bisztriczébe is eljárnak” [3] Dr. Versényi György pedig szintén ebben az évben – és szintén az Ethnographiában – a Felvidéki népmondák című cikkében a Szentkút mondájának leírását teszi közzé.
[4]

A búcsújárás önálló kutatása a népi vallásosság vizsgálataival párhuzamosan bontakozik ki az 1930-as években. A magyarság néprajza a „Szokások” c. fejezeten belül a vallásos élet kapcsán két oldal terjedelemben foglalkozik a búcsújárással, és a témához számos fontos forrást közöl. [5]

Bálint Sándor első ilyen tárgyú írásában először a radnai búcsújárásról ír, majd búcsús imádságokat közöl. A népünk ünnepei c. könyvében a népi vallásosságon belül utal a búcsújárás jelentőségére. [6] A községünkről írt jelentős, országszerte ismert mű Orosz István önéletrajza, ami felkeltette Bálint Sándor érdeklődését is, annyira, hogy e művet nyomtatásban, előszavával ellátva, kiadatta. Bálint Sándor – a magyar vallási néprajz megalapozója – többször is járt falunkban, kutatva Orosz István hagyatéka és a még élő szokások iránt. Ez a mű a parasztönéletrajzok közül az elsők között volt, amely nyomtatásban is megjelent, így mintegy mintát adott a későbbi kutatóknak, az ezirányú vizsgálódásokhoz.
[7]
A két világháború között több cikk jelent meg, melyek a búcsújáróhelyekhez kapcsolódó szentkutak gyógyászati szerepével foglalkozik.

Az egyéniség szerepének vizsgálata fontos szerepet kapott a néprajzkutatásban, hogy csak néhány kutatót említsek meg: Ortutay Gyula, Dégh Linda, Ujváry Zoltán. A 90-es évek végén egy tanulmánykötet jelent meg, mely számos cikket közöl a búcsúvezetőkről és egyéb falusi és városi szentemberekről, akik nagy szerepet játszott a népi vallásosságban. [8]

A rendszerváltás utánról még két összefoglaló munkát emelnék ki. A 17.-18. századi búcsújárással foglalkozik Tüskés Gábor a Búcsújárás a barokk kori Magyarországon a mirákulumirodalom tükrében [9] című írásában. Néprajzi vonatkozásban pedig roppant fontos megemlíteni Bálint Sándor - Barna Gábor: Búcsújáró magyarok
[10]
című könyvét, mely minden ezirányú kutatáshoz elengedhetetlen forrás.

1.3 A katolikus búcsújárás rövid története

„A búcsú szó honfoglalás előtti ótörök eredetű, a bosa - kiürül, megszabadul, illetőleg a bos - üres származéka. A magyar nyelvbe bosay-bosuy alakban kerülhetett, amelynek jelentése felmentés, engedelem volt. Későbbi és további jelentései ebből fejlődtek ki: 1. engedély (licentia), 2. bűnbocsánat (indulgentia), 3. búcsúvétel (discessus), 4. zarándoklat (peregrinatio), 5. Templombúcsú (dedicatio ecclesiae), 6. körmenet. kivonulás (processio), 7. búcsúk alkalmával rendezett vásár.” [11]

A katolikus egyház szerint a búcsú a már megbocsátott bűnökért járó, ideig tartó büntetések elengedése részben vagy teljesen; az egyház segítségével, amely mint a megváltás szolgálója. Krisztus és a szentek elégtételt nyújtó érdemeinek kincstárát hivatalosan kezeli és

abban mintegy ajándékképpen részesíti tagjait. [12]

Teológiailag a búcsú az egyház ígérete, hogy különlegesen közbenjár Istennél valamely ideig tartó büntetés elengedéséért. A búcsúnyerés szigorú feltételekhez kötött: keresztség, egyházhoz tartozás, kegyelmi állapot, az előírt vezeklés teljesítése és a búcsú elnyerésének szándéka. Az élőkért a búcsú a feloldozás, a halottakért pedig a felajánlás révén nyerhető el.

A búcsúengedélyezés az egyház kormányzói hatalmához tartozik, tehát elsősorban a pápa, másodsorban a püspökök engedélyezhetik és határozhatják meg módját. [13]

Minden magasabb fokú vallásban megtalálható a búcsújárás, szélesebb értelemben vett szent zarándoklat. Azon az elképzelésen nyugszik, hogy az istenség egyes meghatározott helyeken különösen szívesen nyilatkozik meg, s itt a neki bemutatott tiszteletadás, áldozat különösen kedves neki. Az ilyen hely az istenség (szent, hérosz stb.) közvetlen jelenléte, megjelenése, vagy valamilyen tárgy, ereklye közvetítésével történő megmutatkozása által kitüntetett hely. A zarándoklat tehát nemcsak keresztény és katolikus jelenség. A legismertebb a mekkai zarándoklat, melyen 1977-ben 1,6 millió ember vett részt. [14]

A keresztény zarándoklatok közvetlen előzményének a zsidók jeruzsálemi zarándoklatait tekinthetjük. Az első keresztény búcsúsok már a III. században megjelennek. A zarándoklatok célja ekkor még elsősorban a Szentföld volt. A szentföldi búcsújárások fénykora a IV-VII. századra esett. Később a perzsa, az arab, majd a török hódítás miatt a palesztíniai zarándoklatok erősen háttérbe szorultak, de soha nem szűntek meg teljesen. A IV. századtól kezdve a Szentföld mellett a zarándokok céljaként megjelentek a szentek, mártírok, az apostolok sírjai és relikviáiknak őrzőhelyei. Kedvelt búcsújáró hellyé vált Róma, majd pedig Compostela.

A X. század körül alakult ki a Mária-tisztelet, ami a későbbiekben fontos szerepet játszott a katolikus búcsújárásban. Ekkor vált híressé az angliai Canterbury és Walsingham, a franciaországi Chartres, később a németországi Altötting, Köln és Aachen, valamint a későbbi Svájc területén Einsiedeln búcsújáró helye. [15]

Az ezredfordulón, s az ezt követő évszázadok során kialakultak a szentek ereklyéinek

őrzőhelyein a búcsújárások. A háborúskodások, különösen pedig a XI-XII. századtól meginduló keresztes hadjáratok révén nagyon sok ereklye került Európába.

Az ezredforduló utáni időszak jellemző alakja az utakat járó zarándok. A XI-XII. századra kialakult sajátos zarándokviseletük: a kalap, a búcsús táska, tarisznya, a zarándokbot, a zarándokjelvény, a zarándokcédula, amelyeket útnak indulás előtt meg is áldottak. Ez a viselet több évszázadon keresztül megmaradt, követhető egészen a XVI-XVII. századig, a remeték viseletében pedig a XIX. századig.

Az ezredforduló körüli változások egyik leglényegesebb vonása az volt, hogy az addig egyéni jellegű zarándoklatok helyébe fokozatosan a tömeges búcsújárás lépett. Ez azonban nem jelentette azt, hogy mindenki megengedhette magának a nagy távolságra történő, költséges utazást. Szükség volt tehát arra, hogy közelebb is el lehessen érni ugyanazokat a búcsúnyerési lehetőségeket, mint a távoli zarándoklatok révén. Az ereklyék nagyarányú európai elterjedése, a Mária-tisztelet, valamint a képtisztelet felerősödése megteremtette az alapját a helyi jellegű búcsújáró helyek, szent helyek kialakulásának. A késő középkorban azután egyre inkább ezek váltak az európai búcsújárás központjaivá.

A középkor, és főleg a késő középkor századaiban alakultak ki Európában az olyan kegyhelyek, ahol a tisztelet tárgya már nem ereklye, hanem kép, vagy szobor volt. Ezek legtöbbször Szűz Máriát ábrázolták, és a kegyhelyek is a Mária-kultusz keretében keletkeztek. Így alakultak ki Máriacell, Loreto, Czestochowa és más települések kegyhelyei is.

Mind nagyobb tömegeknek az egyház életéhez kapcsolását szolgálták a jubileumi szentévek. Az elsőt VIII. Bonifác pápa hirdette és tartotta meg 1300-ban, és rendelte el minden századik évre. Utódai ezt a nagy időközt fokozatosan csökkentették: először ötven évre (VI. Kelemen 1343-ban), majd minden harmincharmadik évre (VI. Orbán 1389-ben), míg végül II. Pál pápa 1470-ben minden 25. évet szentévnek nyilvánított, s ez a gyakorlat őrződött meg napjainkig. [16]

Egy évszázaddal később többek között a búcsúcédulákkal való visszaélés hatására hirdette ki tanait Luther Márton. 1514-ben Leo pápa újabb búcsút hirdetett a Szent Péter-templom építésére szánt adományokra. A búcsúcédulák árusítása körüli pénzügyi botrányok mondatták Lutherrel 1517-ben ezeket a szavakat: "Micsoda hihetetlenül szörnyű virulása a feneketlen bűnöknek, amikor azt mondom, hogy a búcsú már nem is bocsánatadást jelent, hanem vétket!" [17]

Luther híres vitapontjai között is szerepelt a búcsú kérdése, de az általa elindított hitújítási mozgalom messze túllépett ezeken a határokon. A protestáns mozgalmak mindegyik irányzata elvetette, pápista és emberi találmánynak tartotta a búcsúnyerés tanát, s ennek egyik módját, a búcsújárást.

A reformáció hatására Európa vallásilag megosztottá vált. A reformáció hatására a katolikus hitélet erősen visszaesett, s csaknem teljesen megszűnt a búcsújárás korábbi gyakorlata. A reformáció egy jó évszázadra erősen visszavetette mind a nemesség és a polgárság, mind pedig a parasztság búcsújáró kedvét. Fellendülés majd csak a XVII. században következett be Európa-szerte, a Mária-kultusz jegyében.

Egy erős törökellenes motívum is van a búcsújárásokban, hiszen ekkor már javában folytak a török elleni felszabadító háborúk. Ezek során a keresztények tapasztalták Mária hathatós segítségét egyes képei kapcsán. Ekkor alakult ki a mai jelentős búcsújáró helyek többsége.

Ebben a korban, bár egyes középkori kegyhelyek (például Aachen) jelentőségüket megőrizték, a távolsági zarándoklatok visszaszorultak, s a helyi kultuszok kerültek előtérbe.

A katolikus búcsújárás XVII-XVIII. századi fellendülése nagy törést szenvedett a felvilágosodás korában. Tipikus eljárás volt, hogy a kegyképeket a búcsús templomokból, kápolnákból a plébániatemplomokba vitték át, és ott, hogy jelentőségük csökkenését ezzel is kifejezésre juttassák a mellékoltárra helyezték. Ezt tetőzte be II. József császár egyházpolitikája, amellyel folytatta a VI. Károly császár, majd Mária Terézia alatt érvényesülő irányvonalat, melynek célja az egyház erős állami ellenőrzés alá helyezése volt.

Évszázados megszakítás után a Mária jelenések az újkorban is folytatódtak. A XIX. században ennek leghíresebb példái a franciaországi La Salette és Lourdes, valamint századunk elején a portugáliai Fatima. A magyarországi Mária-tiszteletre különösen a lourdes-i és a fatima-i jelenések voltak nagy hatással.

A múlt század végi, e századi búcsújárások több vonatkozásban is különböznek az

elmúlt korok zarándoklataitól. Sajátos, új lelkipásztori szempontok kerültek előtérbe. A közlekedés nagyarányú fejlődése, különösen a vasút elterjedése a tömeges búcsújárásoknak kedvezett. Ezzel párhuzamosan a hosszú és veszélyes gyalogos zarándoklatok visszaszorultak. A kedvező közlekedés miatt ismét egyre többen látogatják a távoli kegyhelyeket: Rómát, a Szentföldet, Lourdes-ot. A zarándokút időbeli lerövidülése azonban a búcsús ájtatosságok lényeges módosulását vonta maga után. A legtöbb hazai zarándoklat így már csak egynapossá alakult át. A gyalogos zarándoklatok minimálisra csökkenése után napjainkban véglegesedik a búcsújárás új szokásrendje hazánkban.

1.4. Jászladány rövid története

Jászladány a Jászság legdélibb részén terül el. Ladan néven 1399-ben említik először az írások. A falu és környéke ennél jóval régebben lakott hely. Jól védett helyen, a Jászföld legmélyebb pontján, az ősi Mónus-tó és az Őstarna folyamok kétszeres kacskaringós ölelésében terül el. Védettségét jól példázza az, hogy a környező, magasabb fekvésű falvak, a török hódoltság előtti és alatti időkben mind elpusztultak, leégtek. Ladány ősi létét igazolja az ősi Mónus-tó és az Őstarna torkolatánál 1930-as években feltárt 36 kelta sír. Mintegy másfél ezer évvel ezelőtt az őslakók vagy két kilométerrel beljebb, a még védettebb részre költöztek. (1. kép) Ez a hely a mai Jászladány központja.

A falu mai területe még a török idők előtt kialakult. A lakosság már termelt búzát, árpát, lencsét, kendert. A sok állóvízben bőven volt hal, ez volt fő táplálékuk egyike. Legfőbb tevékenységük azonban az állattenyésztés volt, hiszen ekkor a falu határának nagy részét még legelőként használták.

A török a Jászságot Szolnok megszállása után foglalta el. Ladány valószínűleg az 1540-es években került török kézre. Jászladány első összeírását az 1577-es évből ismerjük. Ekkor a falut 40 család lakta, mely 278 lakosnak felelt meg. Ekkor két bíró volt a faluban, magyar bíró Georg Deák János, török bíró Palke Mihal. Mikor a törököt kiűzték, a ladányi lakosság is azt hitte, hogy most már újra visszanyerik a jászok régi kiváltságaikat, Nem így lett. Alig 10 év eltelte után a Habsburg császár elzálogosította a Jászságot a Kis- és Nagykunsággal együtt a Német Lovagrendnek. Az elzálogosítást összeírás előzte meg, ezt Pentz János, egri kamarás végezte. Jászladányról az 1698. évi adatok a következők: lakossága ekkor 40 család, 272 fő. Ekkor a jász községek között Ladány volt a legmódosabb. A Jászság eladása Lipót császár idején, 1702-ben történt. Jászladány lakossága ebben az időben gyorsan növekedett. Több összeírás történt az 1700-as években. 1705-ben 384, 1766-ban 1428, 1787-ben 2833 fő volt a falu lakossága.

A nádor és a jászkun kapitány közreműködésével megindult az a folyamat, mely Mária Terézia uralkodása idején a redemtióhoz, a jászok és a kunok önmegváltásához vezetett. A megváltás összege 550 ezer Rhénus Forint volt, melyből a község része 17750 Rhénus Forintra rúgott. Az 1766. évi összeírásból kitűnik, hogy Jászladányon 175 redemptus és 56 irredemptus család él.

Jelentős esemény volt a falu életében a katolikus templom építése ami több, mint 40 éven át épült. Alapkövét 1764-ben tették le. A templom igen nagy méretűnek mondható. Az épület hossza 46 méter, szélessége 18 méter, tetőgerincének magassága 22 méter, toronymagassága 46 méter. A falak szélessége 130 cm, a boltozatot tartó talppillérek szélessége 230 cm. A templomot 1806-ban szentelték fel.

A török hódoltság után a gyorsan növekvő lakosság, valamint a nagyszámú állatállomány részére új legelőre, pusztákra volt szükség. Ladánynak Benepuszta fele jutott, amelyet csaknem 200 évig birtokolt. Jászladány nagy fejlődésének bizonyítéka az 1828. évi részletes összeírás. Ekkor már a falunak 810 családja és 4519 fő lakosa volt. Jászladány ebben az évben lett város. I. Ferenc király adományozta ezt a címet, és ekkor engedélyezte évi négy vásár tartását is. Ladány ezt a rangját 1871-ig bírta. Ekkor lemondott mezővárosi rangjáról és visszaminősítették nagyközségi státuszába. Az 1848/49-es szabadságharc idején a Jászság minden települése tevékenyen kivette a részét a harcban. A ladányi szabadságharcosok felügyeletével Bathó Ignác jegyző volt megbízva.

A templomi iskola 1854-56-ban épült. Ekkor Jászladánynak 420 tanköteles iskolása volt és ezeket 4 tanító tanította. 1875-85 között újra felmérték és véglegesen kijelölték az utak, vízlevezető árkok helyét. Új utak lettek: a tiszasülyi, a besenyszögi, halomi és a két Nyolcöles út (2. kép). A század végén megépült az Újszász-Vámosgyörk vasútvonal. Így Jászladány bekapcsolódott az ekkor igen sokat jelentő országos közlekedési és áruszállítási hálózatba. Jászladány lakossága ekkor már – 1890-ben – 8149 fő volt. 1878-ban Benepuszta elszakadt Jászladánytól. Ekkorra már több száz ladányi család költözött Benepusztára, akik ott is maradtak. A nagy legelőveszteség után jószágaik számára a ladányiak kibérelték a káptalani papi birtokból a Varga-rátát, amely Besenyszög határában, Ladánytól 15 km-re van. Ezt a legelőt 1950-ig bírta a falu.

Az I. világháborúban sok áldozatot adtak a Hazáért a ladányiak. Az 1927-ben emelt emlékmű őrzi emléküket. A nagy gazdasági világválság idején a falu népe nehéz éveket élt át. Ekkor volt Jászladány lakosainak száma a legmagasabb több, mint 10.000 fő. A múlt század

végén kezdett kialakulni a tanyavilág. 1940-re már 260 tanya volt Jászladány külterületén.

A II. világháború még nagyobb áldozatot követelt, mint az első. Mintegy 400-an áldozták életüket a frontokon. 1944. november elején két hétig Ladány délkeleti részén állott a front. A harcok elvonulása után, 1944 karácsonyán az egész falu lakosságát kitelepítették három hónapra a szomszédos falvakba, tanyákra, ugyanis a községben állomásozott a Budapest ellen harcoló szovjet hadsereg egy részének katonai parancsnoksága.

1948-ban megkezdődött a földosztás, de Jászladányon igen kevés volt a felosztható föld. Így sok család Tiszasüly határában kapott kevés, mindössze pár hold földet. A 25 kat. h.-nál nagyobb birtokkal rendelkezők kuláklistára kerültek. Még ebben az évben megkezdődött az első tsz megalakítása, majd ezután még kilenc tsz alakult. Ekkorra a lakosság száma már 9370-re apadt, hiszen a háború utáni évtizedekben a faluból sok család elköltözött, mert nem volt munkalehetőség, így az emberek családjukat nehezen tudták eltartani. A 70-es évek elejére a lakosok száma 8350 főre csökkent. Ekkortájt a tsz-ek folyamatosan egyesültek, s így alakult meg az Egyetértés Termelőszövetkezet.

A rendszerváltáskor a falu lakossága már csak 6300 fő volt. A 90-es években megszépült templomunk, a II. világháborús hősök is kaptak emlékművet, a Hősök terén, az I. világháborús hősök emlékműve mellett. 1994. augusztus 18-án adták át a községnek az újonnan épülő általános iskola első részét.

---

[1] Tüskés G., 1993. 73.-79. o.

[2] Jordánszky E., 1836.

[3] Gönczy F., 1895. 329. 330. o.

[4] Versényi Gy., 1985. 127.-128. o.

[5] A magyarság néprajza IV. 1937. 298.-299.

[6] Bálint S., 1938. 25.-27.

[7] Bálint S., 1942.

[8] Szentemberek – a vallásos élet szervező egyéniségei., 1998.

[9] Tüskés G., 1993.

[10] Bálint S. - Barna G., 1994.

[11] A magyar nyelv történeti-etimológia szótára, I. 376.-377.

[12] Diós I. - Szigeti Kerény, 1985. 11.

[13] Mihályfi Á., 1926. 261.-262.

[14] Robinson, F., 1996.

[15] Bálint S. - Barna G. 1994. 18.

[16] Ijjas A, 1939. 151.

[17] Ijjas A., 1939. 201.